

УДК 622:[351.823.3:338.22]

Ринок: прогноз і кон'юнктура

Венгер В.В., канд. екон. наук,

Точилін В.О., д-р екон. наук

Інститут економіки та прогнозування НАН України

КОНКУРЕНЦІЯ ТА КОНКУРЕНТИ НА РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКАХ ЧОРНИХ МЕТАЛІВ

Розглянуто світовий досвід розвитку чорної металургії. Визначено головних конкурентів на світових регіональних ринках металопродукції. Проаналізовано основні фактори, що впливають на формування конкурентоспроможності на регіональних ринках металопродукції. Виявлено основні чинники, що стримують розвиток вітчизняного сектора чорної металургії¹.

Ключові слова: кон'юнктура, інтеграція, внутрішній ринок металопродукції, регіональні ринки металопродукції, конкуренція, конкуренти, технологічна структура виробництва сталі, модернізація основних виробничих потужностей, конкурентоспроможність, диверсифікація виробництва.

В умовах глобалізації та економічної інтеграції одним із найвагоміших факторів розвитку сектора чорної металургії України є його ефективна експортна діяльність, стратегічна роль якої полягає у формуванні та реалізації конкурентних переваг на світових регіональних ринках металопродукції та надходженні валюти на вітчизняний фінансовий ринок [1, с. 246]. Рівень експортного потенціалу металургійної продукції країни залежить насамперед від можливостей підприємств виробляти та реалізовувати продукцію, яка відповідає вимогам світового ринку як за якістю та ціною, так і за рівнем сервісного обслуговування покупців.

Проблемам розвитку чорної металургії присвячено праці багатьох вітчизняних науковців [1–7]. Проте недостатньо уваги приділяється питанням щодо аналізу основних тенденцій і кон'юнктурних змін на світових регіональних ринках металопродукції та визначенню конкурентів, головні з яких із кожним роком посилюють свій вплив та витісняють українських товаровиробників із зайнятих ними раніше ринкових ніш.

¹ Публікацію підготовлено за виконання НДР "Вплив світової кон'юнктури та інтеграційних процесів на розвиток базових ринків України" (Протокол № 4 бюро Відділення економіки НАН України від 19 травня 2008 р., № держреєстрації 0108U003637).

Метою статті є визначення основних тенденцій на світових регіональних ринках металопродукції, головних конкурентів вітчизняних металовиробників і умов, за яких вітчизняний сектор чорної металургії збереже та розширить свою присутність на цих ринках.

Економічний розвиток сектора чорної металургії України вирішальною мірою залежить від кон'юнктури – стану та динаміки розвитку світового ринку металопродукції, перспектив міжнародного співробітництва та процесів міжнародної інтеграції. Це пояснюється тим, що Україна входить до десятки найбільших світових країн – виробників сталі і у 2012 р. посіла серед них десяту позицію (рис. 1), хоча ще в 2011 р. займала сьому.

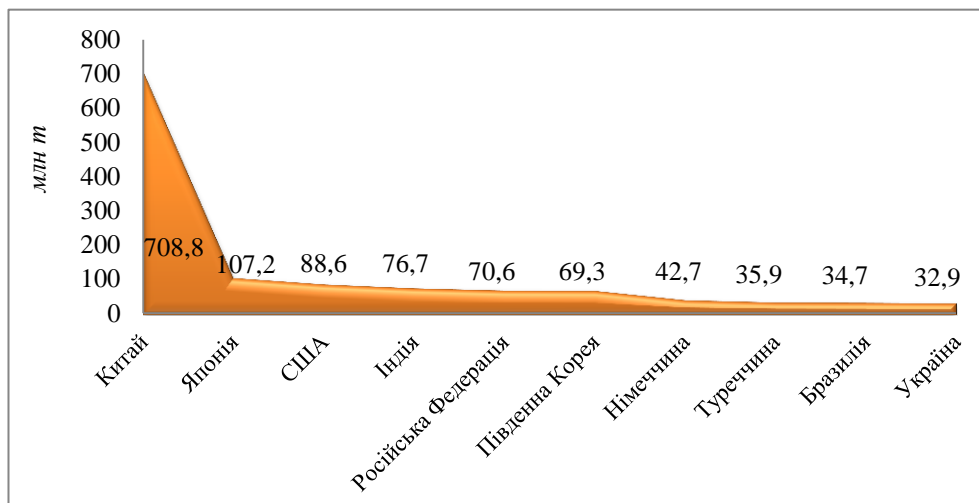

Рис. 1. Десять найбільших країн-виробників сталі у світі у 2012 р., млн т

Джерело: Crude steel production 2012 [Електронний ресурс] / World Steel Association. – Доступний з : <<http://www.worldsteel.org/statistics/crude-steel-production.html>>.

У 2012 р. її частка у загальносвітовому виробництві чавуну становила 2,6%, сталі та напівфабрикатів, отриманих неперервним литтям, – 2,2% (табл. 1). Водночас наявні виробничі потужності підприємств сектора чорної металургії України спроможні забезпечити не тільки масштабний експорт, а й повномасштабний розвиток національного машино-, судно- та автомобілебудування, зростаючі потреби будівництва, добувної промисловості та підтримувати значні обсяги експорту (рис. 2).

Зазначимо, що традиційна номенклатура вітчизняного експорту металопродукції – *напівфабрикатів та готового прокату* не перетинається з номенклатурою експортної продукції розвинених країн. Це обумовлено тим, що в останню чверть минулого сторіччя у країнах із ринковою економікою відбулося як зростання обсягів металоспоживання², так й інноваційна перебудова металургійної галузі. В її основу було покладено скорочення виробничих потужностей

² За даними Світової асоціації виробників сталі (World Steel Association), світове споживання сталі за останні 10 років зросло на 63% і у 2008 р. становило 1208,6 млн т.

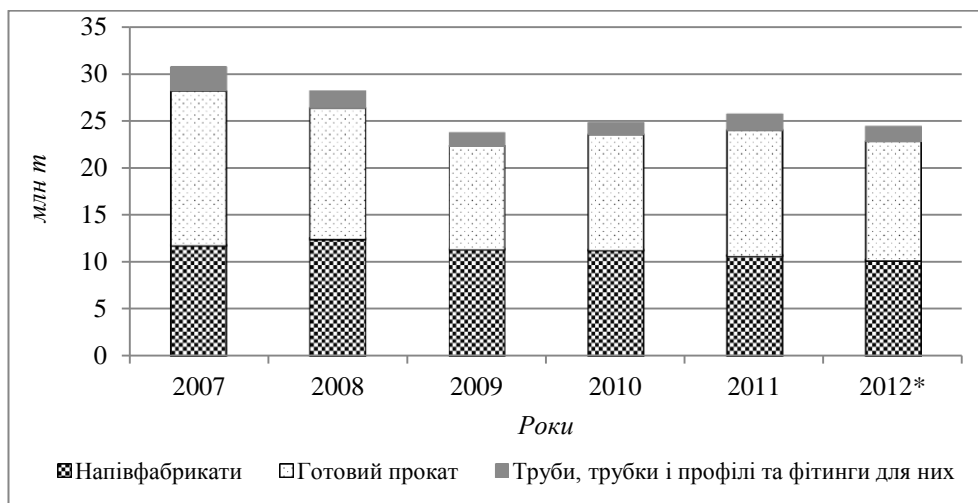

Таблиця 1

Позиції України у світі

Показник	Виробництво чавуну					
	Роки					
	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Світ, млн т	953,7	928,4	912,2	1031,0	1082,7	1100,7
Україна, млн т	35,6	31,0	25,7	27,4	28,9	28,5
Частка України, %	3,7	3,3	2,8	2,7	2,7	2,6
Виробництво сталі та напівфабрикатів, отриманих неперервним литтям						
Світ, млн т	1351,3	1329,1	1219,7	1413,6	1490,1	1510,2
Україна, млн т	43,7	38,1	30,3	33,6	35,3	32,9
Частка України, %	3,2	2,9	2,5	2,4	2,4	2,2

Джерело: розраховано за даними: Steel Statistical Yearbook 2011 [Електронний ресурс] / World Steel Association. – Доступний з : <<http://www.worldsteel.org/dms/internetDocumentList/statistics-archive/yearbook-archive/Steel-statistical-yearbook-2011/document/Steel%20statistical%20yearbook%202011.pdf>>; Crude steel production 2012 [Електронний ресурс] / World Steel Association. – Доступний з : <<http://www.worldsteel.org/statistics/crude-steel-production.html>>; Blast furnace iron production 2012 [Електронний ресурс] / World Steel Association. – Доступний з : <<http://www.worldsteel.org/statistics/BFI-production.html>>; Виробництво основних видів промислової продукції за 2007–2011 рр. [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

*Прогнозні розрахунки.

Рис. 2. Обсяги експорту основних видів металопродукції у 2007–2012 рр., млн т

Джерело: Експорт-імпорт за країнами світу за 2007–2012 рр. Недорогоцінні метали та вироби з них [Електронний ресурс] / Держстат України. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

з випуску сталі та будівництво нових, компактніших виробництв для випуску кінцевої продукції з високою доданою вартістю. Поштовхом для цього стало прагнення індустріально розвинених країн до екологічно чистого виробництва. Саме це й обумовило відносне скорочення з другої половини ХХ ст. обсягів виробництва сталі в розвинених країнах і сприяло зростанню її імпорту з країн, що розвиваються (табл. 2).

Таблиця 2

Світове виробництво сталі у 1950–2000 рр., млн т

Країна, група країн	1950 р.		1960 р.		1970 р.		1980 р.		1990 р.		2000 р.	
	млн т	%	млн т	%	млн т	%	млн т	%	млн т	%	млн т	%
Усього в світі	190	100	362	100	595	100	716	100	769	100	829	100
Промислово розвинені країни:	148	78	225	62	382	64	384	54	361	47	390	47
США	88	46	90	25	119	20	101	14	90	12	101	12
Японія	5	2,6	22	6	93	16	111	16	110	14	106	13
Німеччина	12	6,4	34	9	45	8	44	6	38	5	46	6
Країни ЄС	н.д.	н.д.	73,4	22	148	25	142	19	137	18	163	20
Колишні країни РЕВ, у т. ч. СРСР	36	19	104	29	157	26	210	29	207	27	125	15
Країни, що розвиваються, в т. ч. Китай	6	3	33	9	56	10	122	17	201	26	315	38
Середньорічні темпи			...	6,2	...	5,5	...	1,9	...	0,7	...	0,8

Джерело: Кислова Л.А. Аналіз впливу тенденцій розвитку світового ринку чорних металів на економіку України / Л.А. Кислова // Вісник Донецького університету. Серія В: Економіка і право. – 2007. – Вип. 2. – С. 144 – 149. – С. 145.

Зменшення частки металургії в обсягах національного виробництва розвинених країн зумовило зростання обсягів металургійного виробництва у країнах, що розвиваються. До таких країн необхідно віднести нові індустріальні країни – Китай, Індію, Південну Корею тощо, які фактично є основними конкурентами вітчизняних металовиробників на світових регіональних ринках металопродукції. Металургійні виробництва цих країн побудовані переважно на новій технологічній основі, мають прогресивну структуру виробництва та відповідають світовим тенденціям розвитку.

На відміну від розвинених країн і країн, що розвиваються, Україна не будувала технологічно нових виробництв у секторі чорної металургії. Підприємства проводили лише вибіркочну модернізацію, зорієнтовану не стільки на удосконалення прокатного виробництва, випуск складніших і якісніших видів прокату або розвиток четвертого переділу, скільки на заміну морально та технічно застарілого обладнання для зменшення сировинної та енергетичної складових у структурі собівартості продукції. При цьому така модернізація проводилася переважно на базі вітчизняного устаткування і вітчизняних технологічних розробок, які, незважаючи на порівняно меншу затратність, є менш ефективними порівняно з іноземними аналогами. В результаті на більшості вітчизняних підприємств сектора чорної металургії досить значне фізичне та моральне зношення обладнання (50–85%), вони мають низьку продуктивність праці, велику матеріало- та енергомісткість виробництва, що характеризується в тому числі й широким використанням мартенівського виробництва, яке в світі майже не використовується³ (табл. 3).

³ Мартенівське виробництво було замінено киснево-конверторним процесом і виробництвом електросталі. Була впроваджена технологія безперервного розливу сталі.

**Технологічна структура виробництва сталі в Україні та світі
у 2008–2010 рр., %**

Спосіб виробництва сталі	Роки		
	2008	2009	2010
<i>Україна</i>			
Киснево-конверторний	54,50	69,30	69,30
Мартенівський	41,30	26,20	26,20
Електросталь	4,20	4,50	4,50
<i>Світ</i>			
Киснево-конверторний	67,00	70,20	69,80
Мартенівський	30,8	28,5	29
Електросталь	2,20	1,30	1,20

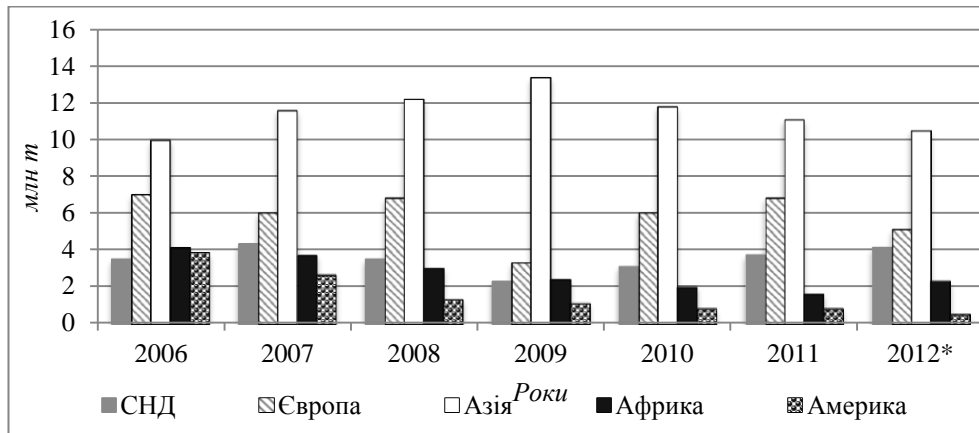
Джерело: Steel Statistical Yearbook 2010 [Електронний ресурс] / World Steel Association. – Доступний з : <<http://www.worldsteel.org/dms/internetDocumentList/yearbook-archive/Steel-statistical-yearbook-2010/document/Steel%20statistical%20yearbook%202010.pdf>>; Steel Statistical Yearbook 2011 [Електронний ресурс] / World Steel Association. – Доступний з : <<http://www.worldsteel.org/dms/internetDocumentList/yearbook-archive/Steel-statistical-yearbook-2011/document/Steel%20statistical%20yearbook%202011.pdf>>.

Попри застарілу технологічну і технічну базу, продукція вітчизняних експортерів є конкурентоспроможною та за певних існуючих конкурентних переваг⁴ за якістю не поступається аналогічній продукції головних світових експортерів і знаходить ринки збуту. Понад те, у рамках існуючої номенклатури вітчизняні підприємства здатні в середньостроковій перспективі виробляти конкурентоспроможну продукцію за національними стандартами різноманітних країн світу.

Наявність конкурентних переваг сектора чорної металургії України сприяла інтенсивному нарощуванню експорту вітчизняної металопродукції на регіональні ринки країн Азії та Близького Сходу (рис. 3).

Регіональні ринки цих країн є більш місткими порівняно з традиційними ринками країн Європи і США (рис. 4). Фактично центр світової металургії сьогодні знаходиться в *Азії*. Частка азійських країн у 2010 р. в обсягах виробництва сталі становила 63,7%, експорті – 34,2%, імпорті – понад 30,2% [8].

⁴ Конкурентними перевагами ГМК України є: наявність на території країни значного сировинного та виробничого потенціалу, який значно перевищує внутрішні потреби країни і спроможний забезпечити в середньостроковій перспективі великий і постійний експорт продукції на світовий ринок; контроль українських вертикально інтегрованих компаній над виробниками сировини у середньостроковій перспективі спроможний забезпечити металовиробників необхідною сировиною в повному обсязі і за цінами, нижчими за світові; нижчі питомі інвестиційні витрати на підтримку і модернізацію комплексу; менші витрати на виробництво продукції за рахунок використання дешевої, але кваліфікованої робочої сили; менші екологічні витрати; просування української металопродукції на світові ринки здійснюється через власну мережу трейдерів та купівлю металургійних активів у Європі та США.

*Прогнозні розрахунки.

Рис. 3. Експорт вітчизняних напівфабрикатів та готового прокату на основні регіональні ринки металопродукції у 2006 та 2012 рр., млн т

Джерело: Експорт-імпорт за країнами світу за 2006–2012 рр. Недорогоцінні метали та вироби з них [Електронний ресурс] / Держстат України. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua>>; власні розрахунки.

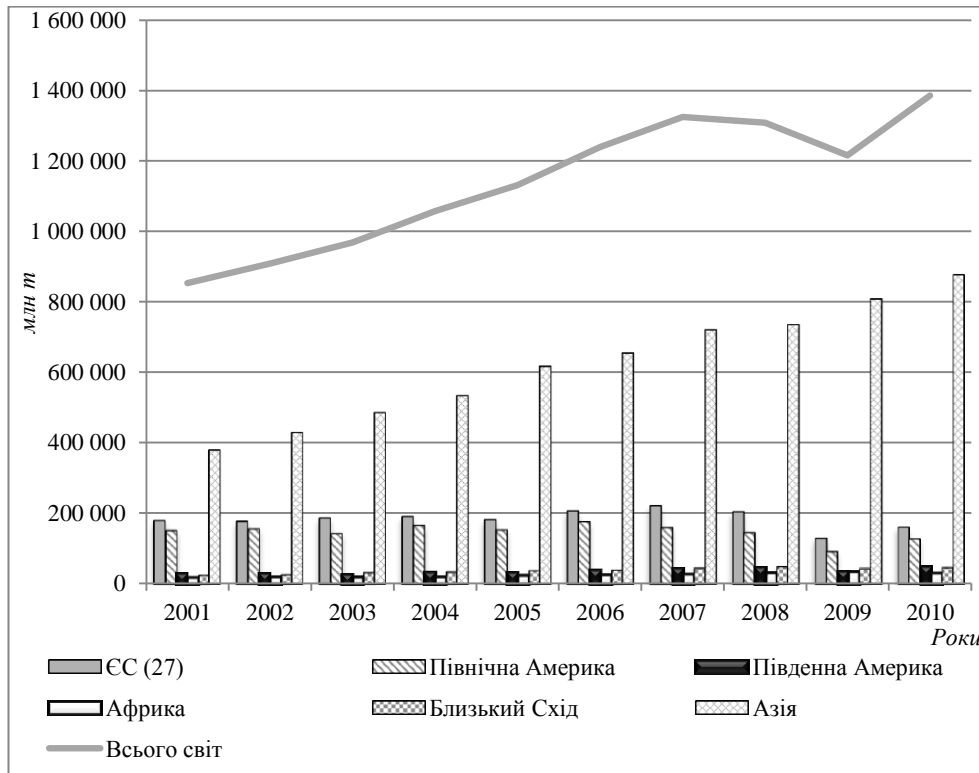

Рис. 4. Динаміка споживання сталі у світі по основних регіонах у 2001–2010 рр., млн т

Джерело: Steel Statistical Yearbook 2011 [Електронний ресурс] / World Steel Association. – Доступний з : <<http://www.worldsteel.org/dms/internetDocumentList/yearbook-archive/Steel-statistical-yearbook-2011/document/Steel%20statistical%20yearbook%202011.pdf>>.

Аналіз виробничої діяльності металургійного комплексу азійського регіону показав, що протягом останніх десяти років виробництво сталі в цьому регіоні збільшувалося прискореними темпами. Зокрема, у 2010 р. воно перевищило показник 2001 р. майже у 2,3 раза (рис. 5) [8].

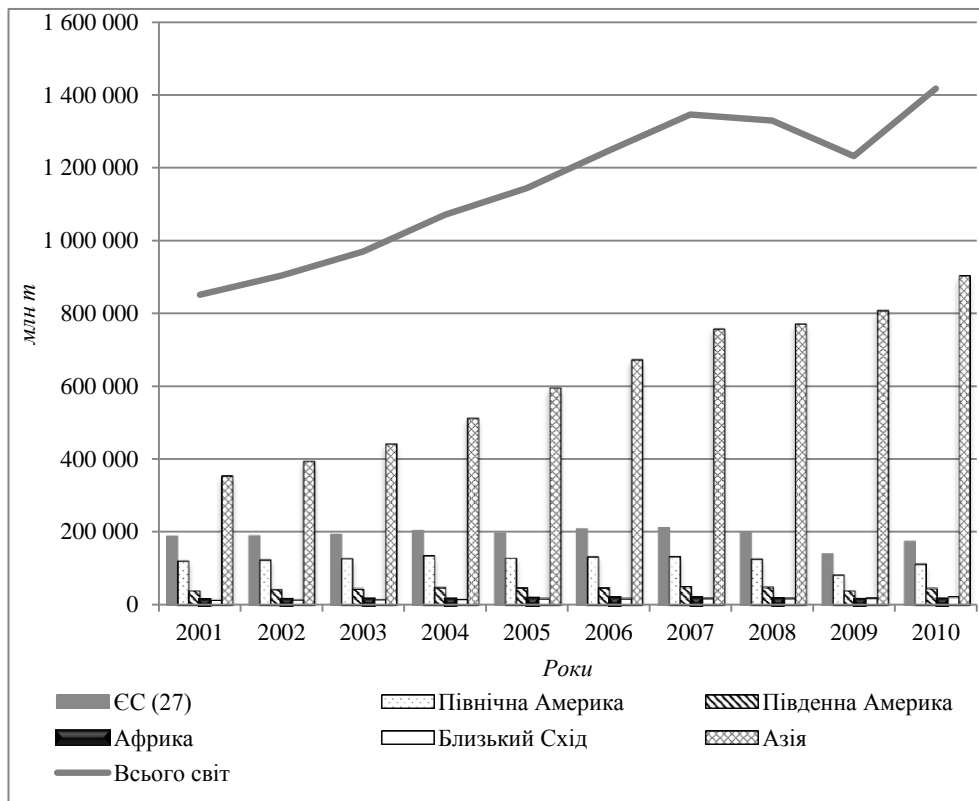

Рис. 5. Динаміка виробництва сталі у світі по основних регіонах у 2001–2010 рр., млн. т

Джерело: Steel Statistical Yearbook 2011 [Електронний ресурс] / World Steel Association. – Доступний з : <<http://www.worldsteel.org/dms/internetDocumentList/yearbook-archive/Steel-statistical-yearbook-2011/document/Steel%20statistical%20yearbook%202011.pdf>>.

Таке зростання було обумовлене регіональними структурними змінами у світовій металургії, які в свою чергу зумовили надходження значних іноземних інвестицій у металургійний сектор азійського регіону, та зростанням доходів від експорту готової металопродукції у розвинені країни – США і Європу. Також у самих країнах азійського регіону швидко збільшується внутрішнє споживання металопродукції. Все це сприяє постійному (навіть у кризовий період) збільшенню попиту на металопродукцію, а наявність значних фінансових ресурсів, у тому числі й іноземних інвестицій, дає змогу швидко нарощувати власне виробництво металу.

Світовим лідером із виробництва і споживання металопродукції є Китай. Так, якщо у 1996 р. Китай виробляв її майже 130 млн т, то у 2011 р. цей показник становив майже 683,3 млн т [9]. Середньорічні темпи зростання виробництва сталі за 2000–2011 рр. коливалися від 2,1 до 26,8% (рис. 6).

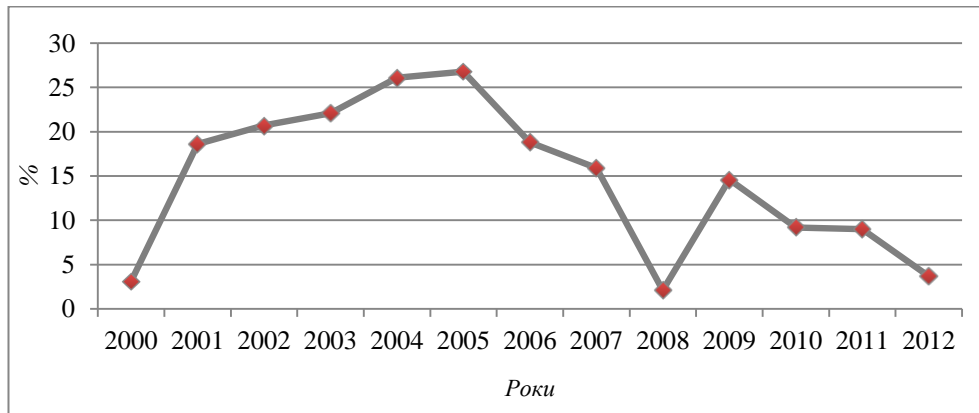

Рис. 6. Щорічні темпи приросту виробництва сталі у Китаї у 2000–2012 рр., %

Джерело: Steel Statistical Yearbook 2011 [Електронний ресурс] / World Steel Association. – Доступний з : <<http://www.worldsteel.org/dms/internetDocumentList/yearbook-archive/Steel-statistical-yearbook-2011/document/Steel%20statistical%20yearbook%202011.pdf>>; Crude steel production 2012 [Електронний ресурс] / World Steel Association. – Доступний з : <<http://www.worldsteel.org/statistics/crude-steel-production.html>>; власні розрахунки.

Зазначені темпи зростання виробництва сталі в Китаї були обумовлені введенням в дію найсучасніших металургійних потужностей, які у сукупності становлять близько 700–730 млн т сталі щорічно [10]. Це більше, ніж реально можуть продати китайські компанії всередині країни і за кордоном.

Проте припиняти будівництво нових потужностей уряд Китаю не планує. Навпаки, у 2010 р. було затверджено будівництво комбінату загальною потужністю 10 млн т сталі на рік у провінції Гуандун, який збирається звести компанія "Baosteel"⁵, та аналогічного підприємства компанії "WISCO"⁶ у провінції Гуансі. Загалом до 2015 р. компанії "Baosteel", "WISCO" і "Angang"⁷ планують довести свої сукупні потужності до 60 млн т сталі на рік кожна. Водночас, за оцінками експертів, попри уповільнення темпів приросту виробництва сталі до 20–30 млн т на рік Китай до 2014 р. виплавлятиме 735–750 млн т сталі [10].

За прогнозами аналітиків, через уповільнення темпів зростання світової економіки в Китаї прогнозувалося незначне (0,7%) зниження обсягів виробництва сталі (з 683,3 млн т у 2011 р. до 678,7 млн т за підсумками 2012 р.). Проте фактично за підсумками 2012 р. Китай, навпаки, на 3,7% збільшив обсяги виробництва сталі. За таких умов наслідки для гірничо-металургійних компаній з інших країн можуть бути суттєвими [11]. Зокрема, вітчизняні ме-

⁵ У 2010 р. компанія "Baosteel" зайняла друге місце у світі з виробництва сталі (37,0 млн т) та перше у Китаї.

⁶ Компанія "Wuhan Iron and Steel Corp" ("WISCO") займає третє місце серед найбільших виробників сталі в Китаї (13 місце у світі – 16,6 млн т).

⁷ Китайська компанія "Angang Steel" ("Ansteel") теж входить до десятки найбільших виробників сталі в Китаї (дев'яте місце у світі та друге у Китаї – 22,1 млн т). Концерн створено у 1997 р., і він входить у структуру корпорації "Anshan Iron and Steel Group".

талургійні компанії у 2012 р. втратили свої позиції на металургійних ринках країн Південно-Східної Азії. При цьому, якщо уряд КНР відмінить чи знизить існуючі регуляторні бар'єри на вивіз металопродукції, то китайські виробники стануть потужною конкуренцією українським компаніям як на Близькому Сході, так і на півдні Європи.

Хоча Японія належить до розвинених країн, сьогодні вона є другим найбільшим виробником сталі не тільки серед країн азійського регіону, а й у всьому світі (майже 110 млн т у 2010 р.).

Найбільші в історії Японії землетрус і цунамі на початку весни 2011 р. практично паралізували роботу половини підприємств металургійної галузі і зруйнували господарські зв'язки всієї промисловості країни [12]. Так, фактично зупинила свою роботу японська автомобільна галузь, зокрема, заводи Toyota, Nissan, Honda, Suzuki і Mitsubishi. Також паралізована робота галузі з виробництва електрообладнання: Sony, Panasonic, Toshiba, Fujitsu.

Після землетрусу японська металургія мала перебої та обмежене постачання електроенергії, що було пов'язане із надзвичайним станом на японських АЕС, зокрема у Фокусімі та Онагаві. У свою чергу, відключення електроенергії негативно позначилося на виробництві металопродукції, адже майже 22% сталі виплавляється електродуговим методом. Найбільші виробники сталі "JFE Steel"⁸ і "Nippon Steel"⁹ одразу після землетрусу і цунамі зупинили виробництво металопродукції на своїх міні-заводах.

За оцінками аналітиків, наслідки землетрусу у короткостроковому періоді могли позначитися на близько 40% виробництва сталі, а річні втрати могли становити від 15 до 20 млн т [12]. Проте це не завадило японським виробникам у 2012 р. виплавити 107,2 млн т сталі (-2,2%, або -2,4 млн т, проти 2010 р.) [8].

Ще одним значним конкурентом для вітчизняних виробників на азійському ринку є Південна Корея, яка одночасно входить у першу світову десятку як експортерів, так й імпортерів сталі.

Упродовж останнього десятиліття металургійна промисловість Південної Кореї розвивалася досить поступово: у 2011 р. у країні виплавлено 69,3 млн т сталі, що приблизно на 37,8% перевищує показник 2000 р. (43,1 млн т) [9]. Аналогічними темпами збільшувалося й внутрішнє споживання металопродукції на 35,0% у 2008 р. проти 2001 р.

У 2010 р. у металургійній галузі країни відбулися революційні зміни. Так, усі три найбільші сталеливарні компанії ввели в дію нові потужності, що мають до того ж імпортозамінний характер. Корпорація "POSCO"¹⁰

⁸ "JFE" (англ. *Japan Future Enterprise*) означає "Підприємство майбутнього Японії" і займає п'яте місце серед найбільших світових виробників сталі з обсягами виробництва у 31,1 млн т.

⁹ "Nippon Steel Corp." вважається найбільшою в Японії та четвертою у світі металургійною компанією за обсягами виробництва сталі – 35,0 млн т.

¹⁰ Південнокорейська компанія "POSCO" ("Pohang Iron and Steel Company") є однією з найбільших металургійних компаній Азії та займає третє місце у світі за обсягами виробництва сталі – 35,4 млн т.

у жовтні 2010 р. почала тестування нової лінії з виробництва 2 млн т товстолистової сталі в рік на заводі "Gwangyang", а також ввела в дію після модернізації доменну піч № 4 на заводі "Pohang", що дало компанії надбавку близько 2,5 млн т чавуну в рік. У найближчій перспективі "POSCO" планує продовжити збільшення потужностей з випуску товстолистової сталі, а також розширити обсяг виплавки до 41 млн т до 2013 р. порівняно з 35,4 млн т у 2010 р [13].

Компанія "Hyundai Steel"¹¹ у 2010 р. увела в експлуатацію дві доменні печі на інтегрованому комбінаті "Dangjin", завдяки чому збільшила виробничу потужність підприємства до 8 млн т сталі, 6,5 млн т гарячекатаних рулонів і 1,5 млн т товстолистової сталі на рік.

Компанія "Dongkuk Steel"¹² у травні 2010 р. теж увела в дію нову лінію з випуску 1,5 млн т товстолистової сталі на рік, а також разом із партнерами розпочала у Бразилії проект будівництва комбінату потужністю 3 млн т слябів на рік, де їй належить 30% акцій.

За даними Korea Iron & Steel Association, за 2010 р. сукупна потужність корейських металургійних підприємств зросла одразу на 25% і досягла 80,2 млн т сталевих продукції на рік. При цьому більша частина продукції припадає на товстолистову сталь і гарячекатані рулони, що значно скоротить потребу Південної Кореї в імпорті цієї продукції. Це призведе до втрати ринку збуту такими країнами, як Китай та Японія. Відповідно ці країни будуть проводити агресивну політику з метою завоювання нових ринків натомість втраченого корейського, що безумовно посилить конкуренцію на світовому ринку товстолистової сталі та гарячекатаних рулонів [13].

Також до основних конкурентів вітчизняних виробників металопродукції на азійському регіональному ринку необхідно віднести Індію. Серед азійських країн за темпами зростання виробництва Індія займає друге місце після Китаю (рис. 7).

Так, у 2012 р. обсяг виплавки сталі в країні досяг 76,7 млн т, що забезпечило Індії четверте місце у світовому рейтингу найбільших виробників сталі. Порівняно з 2000 р. виробництво сталі у 2012 р. зросло майже у 3 рази.

За прогнозами експертів, у найближчі п'ять років попит на металопродукцію на внутрішньому ринку Індії зростатиме в середньому на 9–10% у рік [10]. Таке зростання пояснюється реалізацією великих будівельних проектів, які заплановані на найближчий період урядом країни та керівництвом штатів. Так, ще у 2007 р. національне Міністерство сталі виступило з амбітним прогнозом, відповідно до якого виробництво сталі в країні повинно було досягти

¹¹ Південнокорейська металургійна компанія "Hyundai Steel" вважається найбільшим в Кореї виробником електротехнічної сталі. У 2010 р. компанія "Hyundai Steel" виробила 12,9 млн т сталі та посіла 20 місце у світі за обсягами виробництва.

¹² Одна з провідних металургійних компаній Південної Кореї "Dongkuk Steel" займається виробництвом товстого листа. У її володінні знаходиться три заводи, два з яких виробляють плоский прокат в м. Пхохан. Потужності двох підприємств оцінюються в 2,5 млн т у рік. У 2009 р. компанія "Dongkuk Steel" зайняла 49 місце у світі з виробництва сталі загальним обсягом 3 млн т.

124 млн т до 2012 р. Реалізації таких планів сприяє наявність значних резервів залізної руди. Проте на той час тільки компанії "ArcelorMittal"¹³ і "POSCO" планували побудувати в країні три мегакомбінати із сукупним обсягом виплавки 32 млн т сталі на рік.

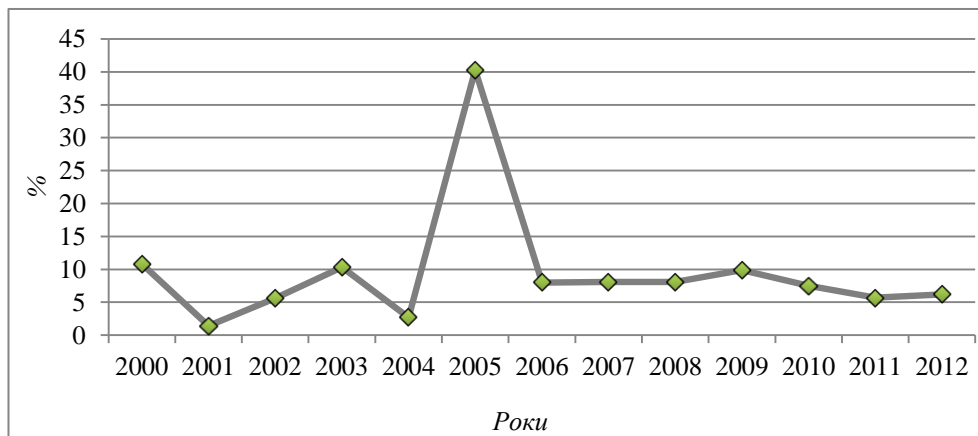

Рис. 7. Щорічні темпи приросту виробництва сталі в Індії у 2000–2012 рр., %

Джерело: Steel Statistical Yearbook 2011 [Електронний ресурс] / World Steel Association. – Доступний з : <<http://www.worldsteel.org/dms/internetDocumentList/yearbook-archive/Steel-statistical-yearbook-2011/document/Steel%20statistical%20yearbook%202011.pdf>>; Crude steel production 2012 [Електронний ресурс] / World Steel Association. – Доступний з : <<http://www.worldsteel.org/statistics/crude-steel-production.html>>; власні розрахунки.

Не відставали від них і провідні національні компанії. Проте більшу частину оголошених проектів так і не було реалізовано. Основною проблемою стала не світова фінансова криза, а неможливість придбання земельних ділянок під будівництво підприємств.

Більших успіхів досягли індійські компанії, які провели розширення власних підприємств за рахунок горизонтальної інтеграції. Так, наприклад, такі підприємства, як "Tata Steel"¹⁴ і "JSW Steel"¹⁵ на початку 2011 р. планували завершити свої проекти з модернізації заводів у Джамшедпур і Віджайянгарі відповідно, довівши таким чином обсяги виплавки сталі на кожному з них до 10 млн т на рік.

¹³ Холдинг "ArcelorMittal" є найбільшим світовим виробником сталі. Концерн представлений у понад 60 країнах світу і виробляє десяту частину всієї світової сталі. На підприємствах компанії працюють близько 320 тис. працівників.

¹⁴ "Tata Steel" – металургійна компанія з річним обсягом виробництва близько 23,2 млн т сталі (сьоме місце у світовому рейтингу підприємств-виробників), яка входить до структури індійського конгломерату "Tata Group", що в свою чергу об'єднує понад 90 компаній у різних країнах світу.

¹⁵ "JSW Steel" є одним із лідерів металургійної галузі Індії. Її виробничі потужності з виробництва сталі на фабриці у Віджайянгарі становлять близько 3,8 млн т. У 2010 р. компанія "JSW Steel" зайняла 16 місце у рейтингу найбільших підприємств-виробників, випустивши 6,4 млн т сталі.

Досвід цих підприємств може зумовити нові проекти за участю місцевих та іноземних компаній. Так, компанія "SAIL"¹⁶ наприкінці 2010 р. вирішила питання про будівництво заводу на 1,5 млн т на рік (з перспективою розширення до 3 млн т) із "POSCO". "Nippon Steel" створила альянс із "Tata Steel", інша японська компанія "JFE Steel" – із "JSW Steel", а "ArcelorMittal" розглядає питання про спільне підприємство з "Uttam Galva Steels"¹⁷. Крім того, великі самостійні або спільні проекти планують ті ж "SAIL" "Tata Steel", "JSW Steel", "Essar Steel"¹⁸, "Bhushan Steel"¹⁹.

За оцінками експертів, значну частину заявлених проектів буде завершено після 2014 р., а виробництво сталі досягне 85–90 млн т на рік. Проте, незважаючи на значні обсяги виробництва сталі, Індія у короткостроковому періоді імпортуватиме понад 8 млн т металопродукції щорічно.

Важливе значення для вітчизняних експортерів відіграють ринки країн Близького Сходу та Північної Африки (MENA).

Так, споживання на ринках металопродукції країн Близького Сходу зросло за останнє десятиліття майже удвічі – з 24,9 млн т у 2001 р. до 46,9 млн т у 2010 р. Експорт вітчизняних напівфабрикатів та готового прокату до країн Близького Сходу та Північної Африки у 2011 р. становив 26,6% (6,4 млн т) від загального експорту (24,1 млн т). Водночас у ряді країн цього регіону швидкими темпами збільшується власне виробництво сталі. Так, наприклад, Туреччина за останні три роки збільшила виробничий потенціал із виробництва плоского прокату до 9 млн т, а в 2012 р., за оцінками ДП "Держпромзвнішекспертиза", зазначені потужності становитимуть 14 млн т [14]. Варто зазначити, що в Туреччині вводяться в дію лише високотехнологічні потужності, які безперешкодно можуть конкурувати з вітчизняними підприємствами.

Якщо до останнього часу турецька металургія була незбалансованою через те, що основна ставка робилася на порівняно невеликі міні-заводи, що як сировину використовують металобрухт [15], то вже сьогодні Туреччина може швидко перетворитися з нетто-імпортера на нетто-експортера прокатної продукції, збалансувавши тим самим власний ринок [14]. Через це вітчизняні виробники будуть змушені експортувати не готовий прокат, а напівфабрикати, причому лише за умови, що турецькі виробники зможуть зайняти відповідні товарні ніші на ринках країн Близького Сходу.

¹⁶ "Steel Authority of India" (SAIL) вважається найбільшим державним металургійним підприємством Індії. Концерн виробляє сляби, плоску заготовку та плоскі злитки.

¹⁷ "Uttam Galva Steels" – одне з найбільших виробників холодного прокату та оцинкованої сталі у Західній Індії. Понад 70% продукції компанії експортується до 122 країн світу.

¹⁸ "Essar Steel" – світовий виробник сталі з річною продуктивністю 4,6 млн т (35 місце серед найбільших компаній-виробників). Також "Essar Steel" є найбільшим в Індії експортером плоского прокату. Його продукція представлена на регіональних ринках Азії, ЄС, Африки і Північної Америки.

¹⁹ "Bhushan Steel" є одним з найбільших металургійних концернів Індії. Компанія створена у 1970 р. і виробляє гарячекатаний та холоднокатаний прокат.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що, незважаючи на світову фінансово-економічну кризу та скорочення регіональних ринків збуту металопродукції, у світовій металургійній галузі продовжувалося введення в дію нових високотехнологічних виробничих потужностей. Основними інвесторами такого будівництва виступають провідні компанії розвинених країн світу. Проникнення провідних металургійних компаній світу на регіональні ринки мають для них безумовні переваги. Так, завдяки міжнародній економічній інтеграції будівництво нових виробничих потужностей із виробництва сталі та напівфабрикатів в одній із країн будь-якого регіону розширює для них ринки збуту у всьому регіоні. Враховуючи те, що країни цих регіонів перебувають на етапі розвитку, то в середньостроковій перспективі ці компанії матимуть стабільні ринки збуту та посилять і без того жорстку конкуренцію для вітчизняних металовиробників.

Відповідно у середньостроковій перспективі місце вітчизняної металургії на регіональних ринках металопродукції залежатиме від обраної моделі її подальшого розвитку. Зазначимо, що існуюча модель розвитку вітчизняного сектора чорної металургії у короткостроковому періоді завжди мала позитивний ефект – забезпечувала максимальне використання тимчасової сприятливої кон'юнктури на світовому ринку металопродукції і давала можливість знизити інвестиційні витрати на збільшення обсягів виробництва. Проте з огляду на світові тенденції та досвід можна з упевненістю констатувати, що подальше використання існуючої моделі розвитку сектора чорної металургії буде постійно супроводжуватися залежністю від світової кон'юнктури на ринку чорних металів, імпорту невинновданого дорогого природного газу та постійним зростання витрат на виробництво продукції. Понад те, означені світові тенденції об'єктивно можуть призвести до значного скорочення обсягів виробництва та експорту готового прокату на основні регіональні ринки збуту, залишивши лише виробництво та експорт напівфабрикатів.

У свою чергу скорочення обсягів виробництва та експорту металопродукції можуть актуалізувати спадну фазу чергового циклу²⁰ в розвитку вітчизняного сектора чорної металургії та стати одним із найважливіших чинників розгортання кризових явищ в економіці України, які об'єктивно призведуть до: зменшення обсягів надходжень іноземної валюти; скорочення обсягів інвестицій; зниження обсягів виробництва у суміжних галузях економіки; збільшення рівня безробіття; погіршення загального соціально-економічного стану розвитку населених пунктів, де металургійне виробництво є містотворюючим.

Це свідчить про те, що існуюча модель розвитку сектора, який за обсягами виробництва сталі впевнено представляє країну в першій десятці найбільших у світі країн-виробників, займає четверте місце у світовій торгівлі металопродукцією, забезпечує третину промислового виробництва в країні та понад

²⁰ Як правило, періоди піднесення ринку металопродукції тривають довше, ніж спаду, проте менше, ніж періоди стабілізації.

40% валютних надходжень від експорту, не має чітких напрямів і способів подальшого комплексного розвитку, які визначали б стратегічні інтереси та шляхи досягнення конкурентоспроможності України на світових регіональних ринках металопродукції.

Крім того, через застосування такої моделі розвитку у вітчизняному секторі чорної металургії накопичилося багато проблем, зокрема [16]:

- суттєве відставання від розвинених країн за темпами технічного переоснащення, модернізації та реконструкції діючих підприємств;
- незадовільна та недосконала структура виробництва;
- високі питомі витрати енергетичних і матеріальних ресурсів порівняно з передовими іноземними підприємствами;
- вузький номенклатурний та сортаментний склад металопродукції, що призводить до зниження рівня конкурентоспроможності та втрати переваг на світовому та внутрішньому ринках;
- значна залежність від кон'юнктури зовнішнього ринку;
- зростаючі екологічні проблеми, особливо в регіонах, де металургійна галузь є домінуючою тощо.

Зазначене вище зумовлює необхідність розроблення єдиної державної політики і стратегії розвитку сектора чорної металургії, співпраці між державними структурами всіх рівнів, бізнес-структурами та суспільними організаціями з метою поєднання можливостей держави з цілями і намірами власників металургійного бізнесу, які зазвичай є різними.

Тобто наразі держава разом із власниками та суспільними організаціями повинна розробити ефективну модель подальшого розвитку сектора чорної металургії, метою якої має стати:

- створення економічних умов прискореного оновлення та модернізації основних виробничих потужностей для підвищення енергоефективності та конкурентоспроможності цього сектора;
- максимальне використання наявних конкурентних переваг України у секторі чорної металургії;
- використання можливостей державного впливу шляхом розроблення та введення в дію законодавчої бази, спрямованої на створення умов для розвитку внутрішнього ринку металопродукції;
- координація планів розвитку підприємств сектора чорної металургії із стратегіями інших секторів економіки;
- диверсифікація виробництва та оптимізація його структури в результаті збільшення номенклатури нових сортментів, зокрема, електроплавильного виробництва сталі, виробництва спеціальних сталей і сплавів, збільшення обсягів випуску прокату і труб з антикорозійним покриттям, каліброваного прокату, гнутих профілів тощо;
- забезпечення інтересів держави, бізнесу і суспільства.

При цьому стратегічні напрями щодо формування ефективної моделі комплексного розвитку сектора чорної металургії мають бути орієнтовані головним чином на розвиток внутрішнього ринку. За оцінками експертів, внутрішній ринок України за сприятливих умов спроможний спожити понад 20 млн т металопродукції щорічно. Помітно поживавити внутрішній ринок металоспоживання могли би нові державні програми й замовлення на ті види продукції, які потребують не тільки будівельна галузь, а й комунальне господарство, машинобудування та інші галузі. Загалом для зміни зношеного металофонду країни, на думку експертів, необхідно близько 330 млн т прокату, що виробляється в Україні [17].

Це свідчить про те, що для успішного соціально орієнтованого розвитку ринку металопродукції потрібна ефективна державна політика щодо сприяння розвитку галузей, які споживають металопродукцію.

Список використаних джерел

1. *Шутаева Е.А.* Реализация экспортного потенциала металлургического комплекса Украины в контексте развития мирового рынка металлов [Електронний ресурс] / Е.А. Шутаева // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия "Экономика и управление". – Т. 24 (63). – 2011. – № 1. – С. 246–257. – С. 246. – Доступний з : <http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/UZTNU_econ/2011_1/Shutaeva.pdf>.
2. *Адно Ю.* Мировая металлургия на пороге нового столетия / Ю.Адно // Международная экономика и международные отношения. – 2001. – № 8. – С. 59–68.
3. *Экономические проблемы черной металлургии Украины* : моногр. / под общ. ред. С.С. Аптекаря, А.И. Амоши. – Донецк : ДонГУЭТ, 2005. – 383 с.
4. *Макогон Ю.* Горно-металлургический комплекс Украины: мифы и реальность [Електронний ресурс] / Ю. Макогон. – Доступний з : <www.zerkalo-nedeli.com>.
5. *Осинов В.М.* Управління конкурентоспроможністю продукції металургійної галузі / В.М. Осипов ; НАН України, Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень ; Б.В. Буркинський (наук.ред.). – О. : МПП "Евен", 2005. – 296 с.
6. *Развиток сектора чорної металургії в Україні* / Світовий банк. – К. : "Міленіум". – 2004. – 110 с.
7. *Наумов Д.Ю.* Інвестиції в модернізацію металургійних підприємств України та їх вплив на формування структури і якості кадрового потенціалу галузі / Д.Ю. Наумов // Український соціум. – 2008. – № 4. – С. 71–86.
8. *Steel Statistical Yearbook 2011* [Електронний ресурс] / World Steel Association. – Доступний з : <<http://www.worldsteel.org/dms/internetDocumentList/yearbook-archive/Steel-statistical-yearbook-2011/document/Steel%20statistical%20yearbook%202011.pdf>>.
9. *Crude Steel statistics 2011* [Електронний ресурс] / World Steel Association. – Доступний з : <http://www.worldsteel.org/?action=stats_search&keuze=steel&country=all&from=2006&to=2011>.
10. *Тарнавський В.* Нові проекти у світовій металургійній галузі / В. Тарнавський [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://news.bau.com.ua/20101102/novi-proekti-v-svitovij>>.

11. Кукин С. Наши китайские риски: как спад производства стали в КНР отразится на интересах горно-металлургических компаний Украины [Электронный ресурс] / С. Кукин. – Доступный з : <<http://www.investgazeta.net/kompanii-i-gynki/nashi-kitajskie-riski-163042/>>.
12. Писаревский А. Японская металлургия: самураи не сдаются [Электронный ресурс] / А. Писаревский. – Доступный з : <<http://ugmk.info/art/japonskaja-metallurgija-samurai-ne-sdajutsja/0.html>>.
13. Тарнавський В. Нові проекти у світовій металургійній галузі. Частина 2 [Електронний ресурс] / В. Тарнавський. – Доступний з : <<http://news.bau.com.ua/20101103/novi-proekti-v-svitovij>>.
14. Особенности национальной евроинтеграции: сталь Ахметова – в Европу! [Электронный ресурс]. – Доступный з : <http://finforum.org/page/index.html/_economics/osobennosti-nacionalnoj-jevrointegracii-stal-r14254>.
15. MENA: Middle East & North Africa [Электронный ресурс]. – Доступный з : <<http://www.issb.co.uk/mena.html>>.
16. Концепція Державної цільової науково-технічної програми розвитку та реформування гірничо-металургійного комплексу України на період до 2020 року (проект для обговорення і внесення пропозицій) [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://industry.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=AB35C2C59DF75DF911385E1DFA0F3F44?art_id=76204&cat_id=42148>.
17. Кондратьева І. Експерт: Сталева передбачуваність ГМК – чому все ще не розвалилося й коли на це чекати? [Електронний ресурс] / І. Кондратьева. – Доступний з : <<http://eutg.net/ua/article/3795>>.

*Надійшла до редакції
09.10.2012 р.*